

Чеботарьов Єгор Вячеславович
Chebotaarov Iegor,

д-р, ад'юнкт кафедри стратегії та управління вартістю підприємства,
Лодзінський університет,
м. Лодзь, Республіка Польща,
канд. екон. наук, докторант Інституту економіки промисловості НАН України,
м. Київ, Україна
ORCID ID: 0000-0001-5963-7637

Глінковська-Краузе Беата
Glinkowska-Krauze Beata,

д-р хаб., професор Лодзінського університету, кафедра менеджменту,
Лодзінський університет,
м. Лодзь, Республіка Польща
ORCID ID: 0000-0002-6915-3297

СВІТОВИЙ ДОСВІД РОЗРОБКИ І РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ: ПЕРСПЕКТИВИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНІ

Опрацювання теоретико-методологічних засад і прикладних інструментів державної політики повоєнного відновлення (ППВ) України своєю однією з визначальних вихідних складових має містити узагальнення досвіду інших країн, перед якими поставали аналогічні виклики. Такий підхід формує потенційну можливість урахування відповідного досвіду щодо унеможливлення прорахунків при розробці ППВ України. Світовий досвід опрацювання ППВ як системних регуляторних заходів має вже більш як вікову історію. Першим прикладом ППВ є рішення Паризької мирної конференції (18.01.1919 р. – 21.01.1920 р.) щодо визначення основ і принципів функціонування Європи й багато в чому – світу в цілому за підсумками Першої світової війни. Якісно нового змісту цілісності й системності ППВ набула в контексті визначення перспектив розвитку міжнародного співтовариства після Другої світової війни. Таких ознак було втілено, насамперед, у законодавчому документі США, який отримав узагальнену назву «План Маршалла».

На необхідність розробки такого аналогу як умови надання масштабної допомоги у відновленні Україні правомірно наполягає міжнародна спільнота. Тому є необхідним ідентифікувати вихідні положення відповідного оригіналу (приклали такого підходу вже є [2], що дозволяє перевести аналіз у площину визначення обсягів необхідних ресурсів на відновлення [1]). Визначальними положеннями зазначеного документа США є наступні. У нормативно-юридичному розумінні щодо «Плану Маршалла» мова йде про офіційну Програму: «Програму відновлення Європи», яка спирається на Закон США «Economic Cooperation Act of 1948» [4]. Реалізація «Плану Маршалла» здійснювалася з квітня 1948 р. по грудень 1951 р. з охопленням 17 країн Європи (керівником «Програми» був президент корпорації Студебекер П. Хоффман). Загальна допомога за даною «Програмою» в цінах 1948 р. склала 13,3 млрд дол. США (головні країни-реципієнти – Західна Німеччина, Велика Британія, Франція та Італія). «Програма» використовувалася й в інших країнах світу та передбачала не стільки надання певних коштів, а низку зобов'язань країн-реципієнтів у впровадженні реформ. Маємо урахувати не тільки терміни безпосереднього провадження ППВ (в Японії подібна програма здійснювалася з квітня 1949 р. по липень 1952 р.), а й період використання її підходів і механізмів: вони на прикладі Японії використовувалися понад п'ятнадцять років. Узагальнююча мета «Програми відновлення Європи» – відновлення або досягнення країнами Європи принципів індивідуальної свободи, вільних інститутів і справжньої незалежності, що головним чином залежить від створення надійних економічних умов, стабільних міжнародних економічних відносин і досягнення

європейськими країнами здорової економіки, незалежної від надзвичайної зовнішньої допомоги [4],

Характеристику «Плану Маршалла» не слід зводити до розгляду обсягів фінансування. Важливішим для України має стати усвідомлення завдань країн-реципієнтів, котрі було поставлено перед ними, організаційної структури та механізмів реалізації «Програми». Що стосується завдань-зобов'язань країн-реципієнтів задля отримання допомоги, то це, зокрема: розширення виробництва й стабілізація валютно-фінансових систем; розміщення на спеціальних рахунках депозитів у національній валюті на умовах США; надання США будь-якої інформації, яка допомагає визначити характер і обсяги операцій; врахування взаємних інтересів США та країн-реципієнтів із визначенням мінімально необхідної допомоги; надання до міжнародного суду будь-якої справи щодо операції за «Програмою» [4].

Стосовно підходів США щодо розробки «Програми», слід усвідомлювати: обсяги фінансування для кожної країни та терміни його надання залежали від наявності у неї своєї співвідпорядкованої програми з ідентифікацією національних особливостей, які б сприяли реалізації «Плану Маршалла». Визначальною передумовою такого відношення США стосовно Західної Німеччини пояснюється найбільш повним дотриманням з боку і держави, і її бізнесу встановлених умов і вимог. Підґрунтя дотримання Західною Німеччиною цілей, умов і вимог «Плану Маршалла» сформовано теорією соціальної ринкової економіки, опрацьованою, перш за все, В. Ойкенем і творцем «економічного дива Німеччини», Федеральним канцлером Л. Ерхардом. Ще одним прикладом системного провадження ППВ є Програма «Лінія Доджа», розроблена США для Японії (вона була опрацьована як реакція на повільні відновлювальні дії японської влади протягом 1945–1948 рр.). На відміну від Західної Німеччини, в опрацьованні «Лінії Доджа» роль американських фахівців була визначальною, насамперед, головного розробника – управляючого Детройтським комерційним банком Д. Доджа.

Приклади Західної Німеччини та Японії щодо розробки і реалізації в них ППВ є найбільш ґрунтовними. Разом із тим, світовий досвід є значно багатшим. У розробці ППВ України його слід використовувати на прикладі й інших країн Західної Європи, Індо-Тихоокеанського субрегіону та Близького Сходу (й врахувати при цьому далеко не кращий досвід країн Західних Балкан). Узагальнення авторів за даною тематикою представлено в *табл. 1*. За умов обґрунтованої розробки і дієвої реалізації ППВ ціла низка країн достатньо швидко (за п'ять – сім – десять років) досягли довоєнного рівня й вийшли на траєкторію сталого економічного й інституціонального розвитку.

Класичними прикладами ППВ є «економічні дива» більшості аналізованих країн. За умов обґрунтованої ППВ Україна так само в змозі досягти подібних успіхів (при цьому, невід'ємною складовою ППВ має стати міжкультурне господарювання; приклади опрацювання даної проблеми – [3]).

Узагальнення світового досвіду ППВ дає підстави відмітити таке.

Перше. Вихідною базовою умовою розробки державної ППВ України є опрацювання своєрідного «Плану Маршалла» для України» (з асиміляцією світового досвіду і врахуванням, що він на прикладі окремих країн містить взаємовиключні підходи і механізми; є необхідним, ґрунтуючись на національних інтересах, виходити з сукупності конкретних умов України).

Друге. Розробка ППВ України має здійснюватися у контексті євроінтеграційного курсу і ринкових реформ (складовою має стати використання досвіду колишніх соціалістичних країн, насамперед – Польщі та країн Балтії з вибудовуванням співпраці з ними як стратегічними партнерами).

Третє. Парадигмою використання світового досвіду відновлення України має стати не намагання отримати максимальні обсяги допомоги міжнародної спільноти, а опрацювання державної ППВ з визначенням на національних інтересах зобов'язань держави та бізнесу щодо її реалізації.

**Узагальнена характеристика світового досвіду
розробки і реалізації політики повоєнного відновлення***

Країни	Сутнісні риси політики повоєнного відновлення
1	2
Західна Німеччина	Реалізація ППВ у контексті теорії соціальної ринкової економіки з використанням особливостей національної ділової й організаційної культури і застосуванням таких механізмів: скасування державного планування і ціноутворення; масштабного регулювання у фінансовій сфері; переорієнтації ВПК на виробництво товарів кінцевого споживання; пріоритетного розвитку будівництва житла; введення політики прискореної амортизації та прогресивного оподаткування фізичних осіб.
Японія	Проведення поетапної ППВ (I етап: 1945–1948 рр.; II етап: 1948–1952 рр.; III етап: 1952–1962 рр.), основою якої є «Лінія Доджа», індикативне планування, використання особливостей національної ділової та організаційної культури й мінімізація витрат на ВПК. Визначальні механізми ППВ: ліквідація промислових картелей; податкова реформа зі зниженням податків корпорацій і збільшенням податків фізосіб; аграрна реформа з конфіскацією земель та їх подальшим продажем за пільговими цінами; бюджетна реформа з відміною субсидій збитковим підприємствам.
Велика Британія	ППВ лейбористів (при владі 1945–1951 рр.; Програма «Обличчям до майбутнього») з використанням державно-монополістичного регулювання (ДМР): націоналізацією базових галузей промисловості, транспорту та Англійського банку, реформ соціального страхування та охорони здоров'я за умов «заморожування» заробітної плати і підвищення податків) за 5 років забезпечила досягнення країною довоєнного рівня. Консерватори (1951–1964 рр.) згорнули ДМР та, частково, денационалізацію й скоротили соціальні програми, збільшили витрати на ВПК, що підвищило ефект ППВ.
Італія	ППВ здійснювалась на основі ДМР й індикативного планування. Русії ППВ – монополістичні концерни, шість з яких за «Планом Маршалла» отримали понад 50 % сировини, обладнання і кредитів (35 % – Фіат). Перетворення «Плану Маршалла» подовжив «План Ваноні» (1955–1964 рр.), спрямований на збільшення національного доходу, формування позитивного платіжного балансу, аграрну та регіональну реформи.
Франція	Основу ППВ склала теорія дирижизму з упровадженням за ініціативи Ж. Моне загальнонаціональних планів (1947–1952 рр.; 1954–1957 рр.; 1958–1961 рр.). Структурні реформи забезпечили модернізацію промисловості (довоєнний рівень досягнуто у 1948 р.), сільського господарства (довоєнний рівень досягнуто у 1950 р.) й створення наукомістких галузей. Сталий розвиток країни завдяки ППВ тривав до середини 70-х років.
Ізраїль	Після Війни за незалежність запроваджено системи централізованого управління економікою та ціноутворення; розподілу харчів і товарів першої необхідності для населення; заснувано комуни-кібуци. За «Новою економічною політикою» Каплана головне джерело ППВ – репарації Західної Німеччини та ПП; реалізація великих інфраструктурних проєктів і девальвація національної валюти. Після Шестиденної війни і Війни судного дня – диверсифікація економіки й усіяке стимулювання розвитку ВПК.
Західні Балкани	Розробка Європейським Союзом у середині 90-тих років ХХ сторіччя Плану стабілізації та асоціації (SAP) і програм передвступної підготовки PHARE та OBNOVA, котрі значною мірою не спрацювали, особливо на прикладі Боснії і Герцеговини (як і надана міжнародна фінансова допомога) внаслідок невідповідних інституціональних умов, несприятливого бізнес-клімату для малих і середніх підприємств, а також слабкого відновлення промисловості.

*Джерело. Напрацювання авторів.

Список використаних джерел:

1. Колосов А. М., Дугін А. В., Чеботарьов В. А. Економічні обставини формування міжнародного плану Маршалла з післявоєнного відновлення України. *Економічний вісник Донбасу*. 2022. № 3(69). С. 131-140.

2. Чеботарьов В., Глінковська-Краузе Б., Чеботарьов Є. «План Маршалла для України»: обґрунтування системного підходу розроблення та пропозиції щодо інституційного супроводу. *Галицький економічний вісник*. 2023. Т. 80. № 1. С. 98-107.

3. Glinkowska-Krauze B., Chebotarov I., Chebotarov V., Kaczmarek B. Narodowe kultury biznesowe i korporacyjne Polski i Ukrainy. Czynniki doskonalenia i integracja międzynarodowa. Łódź : Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2023. 164 s.

4. «Marshall Plan». Economic Cooperation Act of 1948, 62 Stat. 137, U.S. Statutes at Large. Pub. L. 80-472, U.S. Law. URL:

<https://web.archive.org/web/20150119113837/http://legisworks.org/congress/80/publaw-472.pdf>